

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס
שם הקורס: חלוצים ומוחלשים-התיישבות ופיזור אוכלוסייה בעשור
הראשון

שם המרצה: אבי פיקאר | שם המחלקה: המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה
מס הקורס 16466
Pioneers and immigrants - settlement and population dispersion in Israel's first decade

הרצאה	___	סוג הקורס:
2	___	היקף נ"ז:
תשפ"ה	___	שנת לימודים:
ב	___	סמסטר:
	___	יום ושעה
	___	שעת קבלה:
Avi.picard@biu.ac.il		מייל מרצה:
	___	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

בעשור הראשון של מדינת ישראל עוצבה המפה היישובית. הוקמו מאות יישובים חדשים, נוסדו צורות יישוב חדשות והאוכלוסיה פוזרה על פני מרחבי הארץ באופן מאוזן יותר מבעבר. הקורס יסקור את שורשי התהליכים ואת השפעותיהם, יעסוק במדיניות, ברעיונות ובביצוע מאחורי ההתיישבות בארץ בעשור הראשון של המדינה, ויתמקד בהתיישבות העולים ופיזור האוכלוסיה

מטרות/תוצרי הלמידה

הסטודנטים בקורס יכירו את ההיבטים השונים של ההתיישבות בעשור הראשון של המדינה. הם יבינו את המורכבות שנלוו אליה ואת התרומה הגדולה של ההתיישבות לביסוסה של ישראל, ואת המטענים שנלוו אליה. הסטודנטים ירכשו מיומנות בהערכת מקורות ובבדיקת מהימנותם

ידע

1. הלומדים יתארו את מדיניות התיישבות של מדינת ישראל בעשור הראשון לקיומה
2. הלומדים יגדירו את המושגים הרלוונטים להתיישבות בעשור הראשון,

מיומנויות

1. הלומדים ינתחו מקורות מידע ראשוניים ומשניים וילמדו להשתמש במגוון מקורות על מנת ליצור תיאור היסטורי מורכב
2. הלומדים יעריכו את מקורות המידע ומהימנותם, ידעו להבחין בין מקורות ולהעריך את מידת אמיתותם.

ערכים (במידה ורלוונטי)

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	תפיסת ההתיישבות במעבר מיישוב למדינה		עמירם גונן, "תפרוסת האוכלוסיה במעבר מיישוב למדינה", בתוך ורדה פילובסקי (עורכת), המעבר מיישוב למדינה 1947-1949: רציפות ותמורות , חיפה 1990,	
2	מדיניות ההתיישבות במהלך מלחמת העצמאות		איריס גרייצר ועמירם גונן, "עיצוב המפה היישובית של המדינה בראשיתה" בתוך משה ליסק (עורך), תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה: מדינת	חידון קהוט

	<p>ישראל – עשור ראשון, ירושלים 2009, עמ' 254 - 263</p>			
3	<p>פיזור האוכלוסיה</p>	<p>איריס גרייצר ועמירם גונן, "עיצוב המפה היישובית של המדינה בראשיתה" בתוך משה ליסק (עורך), תולדות הישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה: מדינת ישראל – עשור ראשון, ירושלים 2009, עמ' 254 – 263 ;</p> <p>ברוצקוס אליעזר, "תכנון כלכלי לפיזור האוכלוסיה", <u>רבעון לכלכלה</u>, ג' (9) 1955. עמ' 7-24.</p>		
4	<p>הקמת מושבי העולים</p>	<p>צפיה מקדימה בסרט "הראשונים" ודיון בכיתה – מי היא האליטה ההתיישבותית</p>	<p>ויץ רענן ואבשלום רוקח, "העלייה ההמונית ומפעל ההתיישבות החקלאית", בתוך מ. נאור (עורך), עולים ומעברות 1948 - 1952, ירושלים 1986. עמ' 53 - 68.</p>	
5	<p>התנועה הקיבוצית לאחר קום המדינה</p>	<p>ישי גבע, "מורשת ההתיישבות העובדת במבחן המדינה", עיונים בתקומת ישראל, 5, 1995 ; אסנת שירן, נקודות עוז, משרד הביטחון ההוצאה לאור, 1998, פרק שמיני.</p>	<p>חידון קהוט</p>	
6	<p>מן האוניה אל הכפר</p>	<p>אבי פיקאר, "מקזבלנקה למושב או לעיירת פיתוח" - קליטת עולי צפון אפריקה ואכלוס הפריפריה הישראלית" בתוך א. בראלי, ד. גוטווין וט. פרילינג (עורכים) ישראל: בין כלכלה לחברה, הוצאת מכון בן גוריון לחקר ישראל, 2005, עמ' 581--614</p>		
7	<p>מימון מדיניות מן האוניה אל הכפר</p>	<p>אבי פיקאר, <u>עולים במשורה</u>, שדה בוקר 2013, פרק רביעי</p>		
8	<p>חבל לכיש</p>	<p>סמדר שרון, <u>כד כובשים</u> מולדתי תיכנון ויישוב חבל <u>לכיש בשנות החמישים</u>, חיפה 2017, פרק 1.</p>		
9	<p>הקמתן של עיירות הפיתוח</p>	<p>צפייה בקטעים מתוך הסדרה –</p>	<p>אילן טרואן, התחלו חדשות בתכנון הציוני, הרעיון של עיירות</p>	

	הפיתוח בעשור הראשון למדינה, בתוך דליה עופר (עורכת) בין עולים לוותיקים: ישראל בעלייה הגדולה, 1948-1953 , ירושלים, 1996, עמ' 261 – 284; גרייצר וגונן, עמ' 329-349	סאלח פה זה ארץ ישראל, ודין על הכוונות והתוכניות	
10	איכלוסן של עיירות הפיתוח	אבי פיקאר, "מי ומי ההולכים – איכלוסן של עיירות הפיתוח" בתוך צ. צמרת, א חלמיש וא. מאיר (עורכים), עיירות הפיתוח , יד בן צבי, 2009, עמ' 195-216.	
11	דגמי עיירות הפיתוח	אלישע אפרת, עיירות הפיתוח בישראל – עבר או עתיד , תל אביב 1987, עמ' 111-127	
12	האם נועדו עיירות הפיתוח למזרחים	Oren David Kalman "From development towns to 'Mizrahi enclaves' – was it Mapai's intentional policy?", Middle Eastern Studies , 57:2, 2021, 327-341	חידון קהוט
13	השפעות ארוכות הטווח של מדיניות ההתיישבות בעשור הראשון	בניית תוכנית על ידי הסטודנטים בקבוצות – איך היינו עושים זאת טוב יותר	ליפשיץ גבריאלי, "העלייה של שנות ה-50 כרקע להיווצרות הפער הבין אזורי בישראל", אופקים בגיאוגרפיה 11-12, 1984.

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
סיכום חידוני קהוט	20% מהציון הסופי
השתתפות בדיון	10% מהציון הסופי
מבחן מסכם	70% מהציון הסופי

דרישות הקורס

- **מטלות** – במסגרת הקורס יש להשתתף בחידוני הקהוט
- **נוכחות** – יש חובת נוכחות בקורס. ניתן להחסיר עד שני שיעורים במסמטר

 דרישות קדם
אין

 ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

- תכני חובה – קריאה - מפורט ברשימת השיעורים. צפייה – הראשונים
- <https://youtu.be/Y2M1gulCFM8?si=ki9tokKVDQxG-w5U>
- תכני העשרה. - משה ליסק "ארץ ישראל הראשונה" ו"ארץ ישראל השנייה": תהליכים מואצים של קיטוב חברתי תרבותי בשנות החמישים" בתוך דליה עופר (עורך) בין עולים לוותיקים: ישראל בעלייה הגדולה, 1948-1953, ירושלים, 1996, עמ' 1-19; עמירם גונן, "מי מפזרין ומי אין מפזרין – חלוצים, חלשים וחרוצים", מחקרים בגיאוגרפיה של ארץ ישראל יד', תשנ"ד. עמ' 273-285